

Aysun BARUT

YEREL MALZEMEYLE BİRLEŞEN İŞLEVSEL BİR KARAKTER ÜRETİMİ BAĞLAMINDA;

MANON LESCAUT ve İNTİBAH

Edebi eserler, içinde meydana geldikleri dönemin ve toplumun inanç ve fikirlerini, ahlakî değerlerini çeşitli yönleriyle ortaya koyabilecek imkâna sahiptirler. Bu bakımdan onları meydana geldikleri dönemden ve toplumdaki soyutlayarak incelemek olanaksızdır. Ancak bu etkileşim, asla doğrusal bir ilerleme ile açıklanamaz. Nasıl ki tarihsel süreçte çeşitli kırılmalar ve dönüşümler mevcutsa edebi eserlerde de doğrusal bir neden-sonuç ilişkisinden ziyade pek çok etkenin söz konusu olduğu göz ardı edilmemelidir. Franco Moretti “Conjectures on World Literature” adlı makalesinde konuyla ilgili olarak Dünya edebiyatının tarihsel bir kaynağı olduğundan söz ederken; aynı zamanda bu tarihsel kaynağın farklı yerel gerçeklikler ile çeşitlendirildiğine de vurgu yapar. Moretti’ye göre Batı’dan alınan biçimlerin yerel malzemeyle uzlaşması tek tip olmayan bir sistemin farklı çeşitlenmelerini ortaya koymaktadır.

Ben bu çalışmamda Moretti’nin vurguladığı çeşitlenmelerin bir sonucu olarak söz konusu edebi sistemin içinde bir Tanzimat romanı olarak *İntibah*¹’in nasıl bir etkileşim sürecinden geçtiği ve bu süreçte kendi özgünlüğünü yani yerel malzemesini ne şekilde konumlandığını sorgulamak istiyorum. Bu doğrultuda Batılı bir örnek olarak Fransız yazar Abbé Prévost’un *Manon Lescaut*² adlı eserini ve burada yaratılan kadın ve erkek karakterlerin *İntibah* romanındaki karakter üretimi ile olan etkileşimini inceleyeceğim. Ancak karakter üretimindeki bu etkileşimin toplumsal normlar çerçevesinde nasıl şekillendirildiğini ve okura bir mesaj vermek üzere ne şekilde işlevselleştirildiğini göstermeye çalışacağım.

Öncelikle her iki eserin de ortak noktası kadın karakterin erkeği bilinç düzeyinden ayırarak aslında toplumun ayıpladığı bir konuma getirmesidir. Bu yüzden iki romanda da erkeğin bu kadınla olan tanışması okura bir “felaket” gibi sunulur. Kadının geçmişinde ve geleceğinde “felaket” ve “mutsuz, kadersiz olma hali” bir şekilde yer edecek ve erkek de bu kadersizliğe ortak olacaktır.

¹ Namık Kemal, *İntibah* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971)

² Abbé Prévost, *Manon Lesko*, Murad Uraz, çev., (İstanbul: Sühulet Kitabevi, 1938)

“[Manon] biraz sükûttan sonra, felakete gitmekte olduğunu istidlâl ettiğini, ve madem ki bundan sakınmağa hiçbir çare yoktur; anlaşıldığına göre bunun da Allahın bir emri olduğunu söyledi. Bakışlarının tatlılığı, söylerken edasındaki hazin cazibe, yahut beni perişan etmeğe götüren talihimin tesiri cevap vermekte tereddüde bir dakika meydan bırakmadı.”³

Görüldüğü üzere erkek, onu bekleyen sonun “perişanlık” ve “felaket” olduğunu bilse de peşinden sürüklenmekten kendisini alıkoyamaz. Bir şekilde trajik bir karakter olarak zaten başta vurgulanan belirli sona doğru olan yolculuğuna başlar. Namık Kemal’in *İntibah*’ı da aynı “felaket” göndermesini tanışma gerçekleşmeden önce verir. Hatta bu durum *İntibah*’ta *Manon Lescaut*’a nispeten daha müdahil bir anlatıcı aracılığıyla belirginleştirilir.

İntibah’ta arkadaşlarının daveti üzerine Çamlıca’ya gitmek için validesinden izin isteyen Ali Bey’i orada bekleyen felaket, okura şöyle haber verilecektir:

“Validesi ise oğlunun -öyle bir günlük eğlenceden âtisince terettüp edecek felâketleri nereden keşfeylesin- insan içine karışarak vakit geçirmeye meylini görünce ciğerparesi yeniden dünyaya gelmiş kadar memnun olmuş idi.”⁴

Mehpeyker’le karşılaşmasından sonra yapılan izah ise burada olduğu gibi sadece bir felaketi haber vermekle kalmaz; romanın sonuna, Ali Bey’in ölümüne de gönderme yapar:

³ Abbé Prévost, a.g.e., s. 16

Çeviriden kaynaklanacak bir azizliğe uğramamak için söz konusu bölümün hem İngilizce çevirisine hem de orijinal dilinde tercih edilen kelimelere bakmakta yarar gördüm. Zira “Allahın emri” ifadesi orijinal metinde “cennetin isteği, arzusu” manasına gelecek bir tamlamayla karşılanmıştır. Ancak Türkçe metinde “felaket” olarak nitelendirilen bu kadersizlik hâlinin diğer metinlerde de benzer sözcüklerle karşılandığı görülmüştür. İngilizce çevirisinde felakete giden bu kadının sahip olduğu “unhappy fate” vurgulanmış; (<http://emotional-literacy-education.com/classic-books-online-b/lesco10.htm>) (erişim: 24.12.12) orijinal metinde ise “kadersiz, mutsuz” anlamlarına gelen Fransızca “malheureuse” kelimesi tercih edilmiştir. (<http://beq.ebooksgratuits.com/vents/Prevost-Lescaut.pdf s.25>) (erişim: 24.12.12)

⁴ Namık Kemal, a.g.e., s. 46

“Fakat biçare ne yapsın ki daha arkadaşlarıyla gittiği gün harekât ihtiyariyesinin eceli gelmiş, ve belki mezarı orada kazılmıştı.”⁵

Her iki anlatıdan verilen örneklerde de görüldüğü üzere kadın karakter olayların gidişini yönlendirecek asıl karakterdir. Bu doğrultuda erkeği kendi kadersizliği üzerinden bir felakete götüreceği okura çok öncesinden haber verilir. Bu durum iki romanda da çalışmamızın ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere bazı toplumsal değerlerin vurgulanmasında işlevsel olacaktır.

Batılı bir örnek olan *Manon Lescaut*'da ve *İntibah*'ta olay örgüsünü doğrudan etkileyecek olan kadın karakterin bir felaket olarak sunulması her iki eseri öncelikle kadın karakterin üretimi açısından ortak bir paydada birleştiriyor. Bunun yanı sıra, söz konusu anlatılardaki erkek karakter üretimi de erkeğin bu felaket getirici kadınla tanışmadan önce iyi bir aileden geldiğine, eğitilmiş ve faziletli olduğuna vurgu yapılarak oluşturulmuştur. Şövalye De Grioux'nün Madmazel Manon Lescaut ile tanışmasından önce asil bir aileden geliyor olmasına, Amiens'de felsefe tahsilini bitirmek üzere olduğuna değinilir. Ve karakter anlatıcının ağzından oldukça “uslu ve muntazam bir hayat” geçirdiğinin, kolejde hocaları tarafından “numune” olarak gösterildiğinin altı çizilir.⁶ Benzer şekilde *İntibah* romanında da Ali Bey “anasının ve babasının bir tanesi” olduğundan tahsiline oldukça önem verilmiş bir karakterdir. Birkaç lisan bilir, hele ki pederinden aldığı terbiye dolayısıyla onu görenler adeta bir “melek” sanmaktadır.⁷

Eserlerde kadın karakter üretimini bir renkle sembolize edecek olursak kadın karakter için “siyah”ı, erkek karakter için ise “beyaz”ı tercih edeceğimiz açıktır. Ve bu ikili karşıtlık kurulurken siyah ve beyaz bir araya gelmeden önce ayrımların kesin çizgilerle verilmesine her iki anlatıda da özen gösterilir. Bu sebeple, kadın olabildiğince düşük meşrepli, kötü kaderli; erkek ise adeta bir “melek” sıfatında ahlaklı ve iyi eğitilmiş biri olarak sunulur. Anlatılarda karşıtlığın böylesine net verilmesi yazarın vermek istediği mesaja hizmet etmesi, okurların kafasında netlik sağlaması bakımından işlevseldir.

Karakter üretiminde kullanılan bu ikili karşıtlıktaki benzerliklerin yanı sıra, her iki anlatıda da erkek düzenden ayrıldığında onu uyaran ve onu girdiği bu yoldan döndürmeye

⁵ Namık Kemal, a.g.e., s. 50

⁶ Abbé Prévost, a.g.e., s. 13

⁷ Namık Kemal, a.g.e., s. 40

çalışan karakterler bulunur. İyi bir aileden gelen erkek için ilk uyarıcı unsur, elbette ki “aile”dir. *Manon Lescaut*’da bu unsurlar şövalyenin babası ve yakın arkadaşı Tiberge’dir. Ancak, karakteri etkileyen babanın zorba tavrından çok, yakın arkadaşı Tiberge’in bilge tutumu olacaktır. Öyle ki; karakter her başı sıkıştığında Tiberge’in onun yanında olacağını bilir ve ondan yardım ister. Tiberge elinden gelen gerekli maddi yardımı yaptıktan sonra bütün bilgeliğiyle arkadaşını uymayı da asla ihmal etmez. Onun uyarıları daima Manon’un paraya lükse olan düşkünlüğü ve bunun için fahişeliğe, kumara başvuran tutumuna ortak olmasından bir an önce kurtulması gereği üzerinedir. Çünkü onun aşkından zayıf bir iradeyle hareket eden arkadaşı, Manon’un isteklerini yerine getirebilmek için kumara hatta adam öldürmeye bile başvuracaktır. Tiberge’in uyarıları De Grioux üzerinde daima olumlu bir etki yapar. Bu durum romanın sonunda karakterin dini, ahlâki hislerinin hâkim olmasıyla kendini belli edecektir. Ancak öncesinde Tiberge’in söylediklerinin üzerinde yaptığı etki romanın sonuna da gönderme yapılarak okura şöyle aktarılır:

“Nutku, üzerimde bazı iyi intibalar yapmaktan geri kalmadı, ve böylece kalbimde iyiliğe doğru bir dönüş hissi uyandıran muhtelif fırsatları işaret etmiş oluyorum. Çünkü sonraları ıstırap ve sefaletle geçen hayatım içinde kendimde bulduğum metanet ve kudretin bir kısmını bu hatıraya borçluyum.”⁸

Benzer uyaran etkisi *İntibah* romanında da yine bir erkek karakter üzerinden verilir. Bu karakter, felaket hadisesini Ali Bey’in ailesine de bildirmede aracı olacak dostu Atıf Bey’dir. Atıf Bey, Mehpeyker’in fahişe olduğunu bilmeden evvel; Ali Bey’in aşkını keyifle dinlemekte ve onun tüm duygularına vakıf olmaktadır. Ancak Çamlıca’da bir gün dayısı Mesut Efendi vesilesiyle Mehpeyker’in nasıl bir kadın olduğunu öğrenmesiyle birlikte Ali Bey’e karşı tutumu değişecek ve bu kadının ona uygun olmadığını anlatmaya çalışacaktır. Ancak kötü kadının pençesindeki trajik erkek karakter kendisini bekleyen sona bir şekilde yaklaşmayı sürdürür.

Her iki anlatıda “felaket” getirici kadın karakter olması, bu kadınla karşılaşmadan önce erkeğin adeta bir “melek” sıfatında emsalsiz bir şekilde tasvir edilmesi; öte yandan bu ikili karşıtlığın bir araya gelmesi üzerine ailenin yanı sıra erkek bir karakterin “uyaran” görevi üstlenmesi gibi ortak unsurların karakter üretiminde kullanıldığını gördük. Eserlerin toplumdan topluma farklılaşan ahlaki değerler çerçevesinde birbirinden farklılaştığı

⁸ Abbé Prévost, a.g.e., s. 56

unsurlara geçmeden önce her iki anlatıda da aile kurumuna verilen önem ve “evlilik” müessesinin altının çizilmesi bahsine değinmekte fayda görüyorum.

Manon ile şövalye evlilik dışı bir ilişki yaşamaktadır. Bu durumun toplum tarafından hoşnut karşılanmadığı şövalyenin Manon ile birlikte yeni bir hayat kurmak üzere New Orleans’a yolculukları sırasında gemi kaptanına kendilerini evli olarak tanıtmada görülür:

“Ona, Manon’la evli olduğumu söylemiş isem de,
bununla mahcubiyete değer bir yalan söylemek gibi
hataya düştüğümü zannetmiyordum.”⁹

Bu sayede onların evli olduğunu öğrenen kaptan ikisine özel bir oda tahsis etmiştir. New Orleans’a vardıklarında vali de kendisine kaptan tarafından evli olarak tanıtılan çifte ev hazırlatmış ve şövalyeye de mütevazi bir iş bulmuştur.

Görüldüğü üzere söz konusu toplumda aile kurumu ve evlilik itibar görmektedir.

Aynı değerlerin *İntibah* romanında da ortak olduğu görülür. Ali Bey’in annesi Fatma Hanım daima oğlunun mürüvvetini görmek ister. Onun aile kurması oldukça önemlidir. Ancak bu noktada farklı bir unsur olarak sınıfsallık ve cariyelik kurumunun da belirginleştirildiği gözlerden kaçmaz:

“Ev bark sahibi olacak zamanın geldi. Şimdi sana bir kibar kıızı
bulsam almadan göremeyeceksin, aldıktan sonra şayet hoşlanmazsan
ömrün oldukça azap içinde kalırsın. (...) Amma bu cariyedir
beğenirsen koynuna alacaksın, istediğin gibi terbiye edeceksin.”¹⁰

Evlilik dışı ilişkinin aynı sınıftan bireyler arasında hoş karşılanmadığı açıktır. Ali Bey gibi kibar bir aileden gelen kız, Ali Bey’in annesinin de ifadesiyle nikâha alınmadan görülemeyecek, dokunulamayacaktır. Hâlbuki cariyelik bunun için biçilmiş bir kaftandır. Ali Bey böylelikle beğenirse evlenme, beğenmezse terk etme ayrıcalığına da sahip olacaktır.

Buraya kadar karakter üretimi üzerinden iki eserin benzerliklerine ve dolayısıyla Türk romanının “ilk” örnekleri arasında gösterilen¹¹ *İntibah* romanının Batılı bir öncülüyle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu gördük. Şimdi Tanzimat romanının kendi yerel malzemesi

⁹ Abbé Prévost, a.g.e., s. 163

¹⁰ Namık Kemal, a.g.e., s. 135

¹¹ Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1978), s. 26

olarak toplumsal normlar ve ahlaki değerler çerçevesinde karakter üretiminde Batılı örneğinden ayrıldığı noktalara değinmek istiyorum. Öncelikle *Manon Lescaut*'da Manon, şövalyeyi ne kadar sevse de parayı seven mizacı, onu başka erkeklerle de birlikte olmaya zorlar. Bunu, sevgilisi De Grioux ile daha iyi bir yaşam için yaptığını dile getiren Manon, ne olursa olsun her seferinde para arzusunun yenik düşer ve yeri gelir sevdiğinden aylarca ayrı kalmayı bile göze alır. Manon paraya olan düşkünlüğünü, sefaletin onu daima sevmekten alıkoyacağını şövalyeye şöyle izah etmektedir:

“Aziz şövalyem; yemin ederim ki sen kalbimin ilâhısın. (...) Fakat benim zavallı aziz ruhum; sefaletimizi görmüyor musun? Düştüğümüz bu hale sadakat göstermek, fazilet şeklinde bir ahmaklıktır. Ekmeği olmayan bir kimseden şefkat beklenebileceğini zannediyor musun?”¹²

Romanda Manon'un paraya, lükse olan düşkünlüğü farklı bölümlerde farklı vesilelerle sık sık tekrarlanır ve Manon şövalyeye daha iyi koşullarda yaşamak için başka adamların metresi olmakta ve bu durum şövalyenin zaman zaman güvenini sarsarak sürekli Manon'a kendisini gerçekten sevip sevmediğini sormasına sebep olmaktadır.

Öte yandan *İntibah*'ta ise Mehpeyker, her ne kadar düşkün bir kadın olsa da Ali Bey ile tanıştıktan sonra başka erkeklerle olan muhabbetini keser. Hatta onun geçimini sağlayan Abdullah Efendi ile kendisiyle görüşmeyeceğine dair bir anlaşma bile yapar. Mehpeyker'in fahişe oluşu onu ahlaksız yapsa da sevdiğine sadık bir kadındır. Buna rağmen, Ali Bey'in şüphelendiği ufacık bir vaka, ona olan güvenini yitirmesine ve onunla olan ilişkisini bitirmesine sebep olacaktır. Söz konusu olay, Mehpeyker'in kendisiyle bir daha görüşmemesi üzerine anlaşma yapmak için Abdullah Efendi'nin evine gitmesidir. Abdullah Efendi'nin gece geç vakitte eve dönmesi ve bu sebeple Mehpeyker'in orada sabahlamak zorunda kalması, onu evde bekleyen ve merak eden Ali Bey'i çılgına çevirmiştir. Bu hadise Ali Bey'in kendisini bu kadından uzaklaştırmaya çalışan ailesine ve dostuna kulak vermesini sağlar. Dilaşup'a olan ilgisi vasıtasıyla da bu kadını kolaylıkla unuttur. Bu durum, eserlerin iki farklı toplumun ve toplumsal değerlerin bir ürünü olmasıyla açıklanacaktır. Dolayısıyla Moretti'nin dediği gibi biçim olarak benzeşmeler de aslında her iki eser aynı biçimi farklı yerel malzemeyle birleştirerek özgünleşmiştir. *Manon Lescaut*'da paraya ve lükse düşkünlüğüyle şövalyeden başka adamlarla birlikte olabilen Manon, şövalye De Grioux'nün güvenini sadece sarsmış ve

¹² Abbé Prévost, a.g.e., s. 58

bu durum ilişkilerinde herhangi bir sona yol açmamıştır. Öte yandan *İntibah*'ta Mehpeyker'in Manon'a göre daha ahlaklı, sadık olduğu; ancak buna rağmen, Ali Bey'in ufak bir şüphede onunla olan ilişkisine son verdiği görülmüştür. Bu durum, eserlerin meydana geldiği toplumdaki erkek-kadın rolleri ve konumları ile doğrudan ilgilidir. Manon, Mehpeyker'e göre daha çok bir "birey" gibi sunulmakta ve erkeğinden bağımsız olarak kendi istediği yaşam tarzı gereğince hareket edebilmektedir. Mehpeyker ise fahişe bile olsa toplumun ona yüklediği erkeğine bağlı, sadık kadın rolü gereği ondan bağımsız hareket etmenin uzağındadır.

Karakter üretiminde içinde oluştukları toplumun sosyal yapısı doğrultusunda farklılaşan bu iki eserin bu yönünü ortaya çıkaran diğer unsur, kadın karakterlerin sonunun ölümle sonuçlanmasıdır. Ancak her iki eserde de felaket getirici kadının sonu ölüm olmasına rağmen; birinde bu ölümün bir ceza niteliğinde, diğerinde ise böyle olmadığı görülür. Şöyle ki; Manon'un ölümü onun yorgunluk ve bitkinlik vesilesiyle validen kaçtıkları sırada iyice halden düşmesi şeklinde gerçekleşir. Eserin sonlarına doğru o kötü kadın kimliği, Manon'da iyice belirsizleşir, artık Manon para hevesinin peşinden koşamayacak kadar güçten düşmüştür. Şövalyeye kaçtıkları sırada da kendinden geçerek onun kollarında son nefesini verir. Bundan sonra şövalye New Orleans'a geri döner ve hayatını faziletli bir adam olarak sürdürür. *İntibah*'ın aksine burada erkek karakterin sonu ölüm olmaz. Şövalye Manon'la tanışmadan önceki yaşantısına devam eder, yakın arkadaşı Tiberge'in ona sürekli aşladıkları doğrultusunda dini hisleri ve fazilet duygusu hâkim olur. Burada Manon'un ölümü okurda asla "ceza" hissi uyandırmaz. Hatta iyice güçten düşen Manon okurda acıma hissi uyandıracak şekilde tasvir edilir. Benzi sararmış, hareket edemez halde kalmış olan Manon "bütün bütün mecalisiz kalınca daha fazla gidemeyeceğini söyleyerek altında barınacakları bir ağaç bile olmayan ovanın orta yerine"¹³ oturur kalır.

Dolayısıyla Manon'un ölümü ne bunu hak etmişcesine ne de bundan ders alınması gereken bir vaka gibi sunulur. Öte yandan, *İntibah* romanının felaket getirici kadın karakteri Mehpeyker, onu artık elde edemeyecek olmanın verdiği ıstırapla hastalıklı bir şekilde sevdiği Ali Bey tarafından göğsünden bıçaklanarak öldürülür. Burada seçilen kelimeler önemlidir. Mehpeyker'in ortaya çıkışı anlatıcı tarafından "Hinzire (domuz karı) bulunduğu dolap arkasından (...) faciayı doya doya temaşa ettikten sonra intikamına zat-i vakayı kâfi görmedi."¹⁴ şeklinde aktarılır. Mehpeyker ölmesine yakın bir zamanda bile Manon'un aksine

¹³ Abbé Prévost, a.g.e., s. 176

¹⁴ Namık Kemal, a.g.e., s. 228

ne aciz bir durumda ne de güçten düşmüş şekilde tasvir edilir. Aksine tüm pençelerini düşmanına doğrultmuş bir “canavar” sıfatında sunulur okura. Ali Bey’in onu öldürüşü de bundan haz alınmak istercesine, Mehpeyker için bir hükmün, cezanın uygulanması gibi bir bağlamda verilir:

“(…) Mehpeyker’i yakasından tutarak yere çarptı. Müteakiben Hırvatın bıraktığı bıçağı kaparak göğsünün üzerine oturdu.”¹⁵

Ali Bey adeta bir idam hükmü uygularcasına soğukkanlılıkla Mehpeyker’i öldürmüştür. Bu ölüm okura böylesine güçlü sunulur; çünkü fahişe bu ölümü hak etmiştir ve bu şekilde cezalandırılmıştır. Ancak Ali Bey de bir süre sonra Dilaşup’un ölümü dolayısıyla kederden ölecektir. Yani burada erkek karaktere Manon’daki şövalyenin aksine faziletli bir yaşam sürme seçeneği verilmez. Bir şekilde bu ahlaksızlığa ve faziletsizliğe bulaştığı için o da Mehpeyker gibi cezalandırılmıştır. Hatta bu durum anlatıcının, “Meşhurdur ki, ‘Son pişmanlık fayda vermez’”¹⁶ şeklindeki son sözleriyle de onaylanır. Ali Bey’in pişmanlığı onun “doğru” yolda hayatına devam etmesini mümkün kılmaz. Oysa *Manon Lescaut*’da şövalye için Manon’un ölümünden sonra da bir şekilde manevî doyumlukla, faziletli bir adam olarak yaşamasına müsaade edilmiştir. Batılı bir örnekte kötü kadın cezalandırılması gereken biri olarak sunulmamış, aksine eceliyle sevdiğinin kollarında ölmüştür. Erkek karakter de sevdiğini kaybetmenin verdiği ıstırapı din ve fazilet duygularıyla doldurmuştur ki eserin vermek istediği mesaj da budur.

Görüldüğü üzere iki eser de mesaj verme kaygısı gütmüştür. Ve bu mesajı vermelerinde işlevsel olan karakter üretimidir. Kadın ve erkek karakterin ahlâki açıdan olabildiğince karşıt olarak verilmesi, kadının erkeği felakete götüren konumunu belirginleştirmiştir ve bu durum eserlerin mesajlarını daha açık bir şekilde verebilmesine hizmet etmiştir.

Sonuç olarak, *İntibah* Batılı bir öncülü olan *Manon Lescaut* ile okura içinde bulunan dönemin ve toplumun değer yargılarını, kabul görmüş normları, toplumsal kurumları ve ahlaki değerleri erkek karakterin kaderini etkileyen bir kadın karakter karşıtlığıyla verir. Yani, her iki eserde de ait olduğu topluma göre şekillenen ve o topluma ait ideal bireyde bulunması gereken fazilet duyguları okura kesin ayrımlarla verilmeye çalışılmıştır.

¹⁵ Namık Kemal, a.g.e., s. 230

¹⁶ Namık Kemal, a.g.e., s. 234

Manon Lescaut'da Manon, *İntibah*'ta ise Mehpeyker, erkeği bu “fazilet” duygusundan ayıran kötü kadındır. Şövalye De Grioux'nün Manon'la tanışmasında olduğu gibi Ali Bey'in de Mehpeyker ile tanışması okura her şeyin çok öncesinde bir “felaket” olarak sunulmuştur. Çünkü söz konusu toplumdaki ideal birey ahlâki yönden muntazamdır, iyi bir aileden gelir ve tahsillidir. İyi bir aile geçmişi olmayan, “fazilet” duygusu olgunlaşmamış kadın karakter ise erkeği bu yoldan ayıracak ve kendisiyle birlikte bir felakete sürükleyecektir. Bu yüzden erkek, bu kadınla tanışana kadar adeta bir “melek”tir. Çevresinde parmakla gösterilir ve toplumda itibar görür. Ancak, bu iki karşıtın bir araya getirilmesi erkeğin bu itibar gören tarafını, saygınlığını tersine çevirerek onu toplumun dışladığı ve ayıpladığı bir konuma düşürür. Dolayısıyla düşkün kadın-asil erkek karşıtlığı düşkün kadın-düşkün erkek şeklinde sonuçlanır. Bu süreçte erkeği uyarıcı görevindeki yardımcı karakterlerin de rolü büyüktür. Zira, *Manon Lescaut* romanının sonunda Manon ile kumar, hırsızlık, cinayet gibi pek çok olaya karışan asilliğinden eser kalmayan şövalye, yakın arkadaşı Tiberge'in uyarıları neticesinde Manon'un ölümüyle birlikte bu düşkün yaşamı geride bırakır ve kendisini manevi duygularla doldurur. Romanın verdiği mesaj doğrultusunda toplumdaki ideal birey, kötü yollardan maddiyata ulaşmak yerine bu şekilde maneviyatla zenginleşmelidir. Erkek karakter, kötü kadının ölümüyle kaybettiği “doğru” yolu tekrar bulurken; kadın karakterin ölümü de ne bir ceza ne de ders niteliğinde olmuştur. Manon, artık sadece kaderiyle ve eceliyle ölen bir kadındır.

İntibah romanında ise benzer şekilde Ali Bey'in Mehpeyker ile birlikte olması onun “doğru” olan “ideal” olan yoldan ayrılması şeklinde verilir. Uyarıcı unsurlar burada da etkilidir; ancak Ali Bey'in *Manon Lescaut*'daki şövalyeye göre hatasını çok önceden fark etmesine rağmen felakete sürüklendiği ve bundan kurtulamadığı görülür. *Manon Lescaut*'da ise ideal bireyde olması gereken fazilet duygusu bir şekilde çeşitli telafilerle yeniden aşılanmış ve erkek karaktere yaşama şansı verilmiştir. Ancak *İntibah*'ta Ali Bey'in böyle bir şansı olmamış ve bu durum, eserin mesajını vermek isterken içinde bulunduğu toplumun değerlerine göre biçimlenen bir tutumda sunulmasından kaynaklanmıştır.

Görüldüğü üzere, her iki eser de ait oldukları toplumun değer yargılarına göre benzer bir mesaj vermeye çalışırken bu mesajın verilmesinde ikili karşıtlığın kurulmasını sağlayan karakter üretimi işlevsel olmuştur. Bu durum, söz konusu toplumun tutumları doğrultusunda kötü kadının cezalandırılması ya da “fazilet” duygusundan ayrılan yeni bir şans verilip verilmemesi konusunda eserlerde karakter üretiminin ayrıldığı noktaları gündeme getirmiştir. Genel olarak felakete götüren kadın, felakete uğrayan erkek, erkeğin uyarılmasında etkin rol alan yardımcı unsurlar, evlilik müessesesi ve aile kurumu gibi yönlerden karakter üretiminin

benzer şekilde oluşturulduğu görülmüş ve bu durum eserin vereceği mesajı belirginleştirmede işlevsel olmuştur. Öte yandan “fahişe” kadın tipinin Türk toplumunda erkeği yoldan çıkararak vasfıyla cezalandırılmış olduğu açıktır. Bu kadına kapılan erkek de toplumca hoş karşılanmadığından okura verilecek ders bağlamında onun da cezalandırılması uygun görülmüştür.

Ancak *Manon Lescaut*'da farklı bir tutum gözlenmiş ve bu tutum fahişe karakterin ölümünü daha doğal gösterirken; erkek karaktere de yeni bir yaşam hakkı sunmuştur.

Bütün bu yönleriyle bir Tanzimat romanı olarak *İntibah*, Batılı öncüllerinden biri olan *Manon Lescaut* ile karakter üretimi açısından ve elbette “roman” biçiminde sunulmuş olması dolayısıyla etkileşim halinde olmuştur. Ancak bu aracın şekillenmesinde toplumda kabul gören yargılar işlevsel olmuş ve eserin mesajı bu doğrultuda verilmiştir. Bu durum tıpkı Moretti'nin dediği gibi Batılı, yabancı formun yerel malzemeyle birleşerek kendi özgünlüğünü yaratması şeklinde ortaya çıkmıştır. *İntibah*, önünde Batılı bir örnek olarak *Manon Lescaut*'dan karakter üretimi doğrultusunda faydalanmış; ancak vereceği mesajda kendi içinde oluştuğu toplumun değer yargılarını da göz önünde bulundurmıştır. Bu doğrultuda *Manon Lescaut*'nun aksine *İntibah*'ta kötü kadının da onunla birlikte iyi olmaktan çıkan erkek karakterin de pişmanlığına rağmen ölümle cezalandırıldığı görülmüş ve bu durum anlatıcının “Son pişmanlık fayda vermez!” şeklindeki ifadesiyle de eserin mesajını onaylar nitelikte sunulmuştur.

KAYNAKÇA

1. Dino, Güzin. *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1978.

2. Has Er, Melin. *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
3. Kemal, Namık. *İntibah*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.
4. Okay, Orhan. *Yeni Türk Edebiyatı Ders Notları: Tanzimat Edebiyatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
5. Prévost, Abbé. *Manon Lesko*. Murad Uraz. Çev. İstanbul: Sühulet Kitabevi, 1938.
6. TKL 414.01 Okuma Paketi ve ders notları (Sonbahar 2012/2013)